

פרשת בשלה

"ויראו העם את ה'"

שמות פרק י"ד פסוק ל"א:

לא וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה יהוה במצרים ויראו העם את יהוה ויאמינו ביהוה ובמשה עבדו:

או"ח:

לא ויראו העם את ה'. פירוש יראת הרוממות, אבל יראת העונש מן הסתם היתה להם קודם במצרים ולפי מה שהוכחנו בפסוק זאת חקת הפסח (לעיל יג מג) כי לא קבלו עליהם מנות המלך, אם כן אפילו יראת העונש לא היתה להם עד שראו ה' הגדולה ויראו וגו', ועל כל פנים ביראת הרוממות הכתוב מדבר מאומרו וירא ישראל את ה' הגדולה ויראו וגו', ואומרו ויאמינו, כי זה תשלום האמונה (בה יד):

מלבי"ם:

(לא) וירא ישראל. עד עתה ראו יד ה' בקרבם הם לפניהם להצילם, ועתה ראו הכבוד בעצם ה' להטביע חם המצרים ולכרתם הם עיניהם בזה ידעו כלל שבכוכים למקום ה', ויראו העם את ה' עד עתה ידעו מה' יראת הגמול והשם, כבודו נה' פניו ירא נקשר עם ה', ועתה יראו יראת הרוממות שזה מקשר עם מלת אה' כמ"ס נכ"מ, ויאמינו בה' ובמשה עבדו, אמונה שאחריו למ"ד ש"יין שחמתק אל מה שאמר לו לפי פס', ואמונה שאחריו ב' מניין שמאמין בהעלם עלמו וככו', שהוא האמונה לשלום, כמ"ס וגם כך יאמינו לשלום, ועד עתה נמאל בין העם והמורס שלא הכירו גדולת ה' והטט ספקרי הדברים נעשו כ"י שמה וחכמתו והאמינו במשה ולא בה', גם מאלו ביניהם מי שהאמין בה' ולא במשה, שחשבו שדברים רבים מוסף משה מדעתו, כמ"ס מה זאת עשית לנו להוציאנו פמצרים, ופסה גם הפס' הכתומס כלס יראת הרוממות והאמינו בה' ומשה הוא עבדו לאמן בינו: .

העמק דבר:

(לא) וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה'. ה"א לפרש שראו הם שפסה - דה"כ יומר היה ראוי למר אשר עשה ה' לישראל - שהרי

פיקר הם היה הבלת ישראל ולא עניעת מצרים - וחו מה שייך לזה הכרעה ויראה - וכי תשוב הבלה וגם הגיע סחד ה' - וגם מה זה נהשעלו עתה בקריעת י"ם יוחר מי"מ בשל' - אלה הענין כמו שדרשו במכילתא וסגדה ה' הגדולה שהיו חסדים מכוח או מאחים טובות - והגיע לכל ה' סרודפי ישראל מיתה פשוה לפי מעשיו שהרע לישראל בהיותם בקרבם - ולאנו אומרים נברכה ק"ש אח רודפיהם ולאח שונאיהם בהאומות טבט - הייט חיל הפלוכה נקראו רודפיהם שלא משנאה עשו אלא בעבודת המלוכה - אבל שאר המון מצרים מטביט שונאיהם - ומי שנחייב ע"פ רשטו נטבע וגם מח נשנחה בנייתה הראויה לעושו - ומזה נפרט שדע להם השנחתו ית' בפרטות על כל יחיד חשילו על גויס מכש"כ על עמו - מש"ה וירלו העם: ויאמינו ב' ובמשה עבדו - שעד כס היה מקום עדיין לחשוב אולי כח משה נכשוף או נידיעת שמה הקודס גדול ל"כ לעשות כל המטות וגם קריפת י"ם - אבל עתה שראו הגמול לכ"ה בהשגחה כפי חשבו הפחיתו כי אך יד ה' הוא - ומשה הוא עבדו ולא עושה מדעתו ח"ו:

בית הלוי (פרשת בראשית):

ובמדרש (פי' נשלח) ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וגו' ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו, עד כאן לא היו יראים את ה' מכאן ואילך היו יראים את ה'. וכודאי הדברים אינם מובנים דאחרי שראו ריבוי העונשים והמכות של המצריים במצרים לא היה להם יראה מה' עד קריעת ים סוף, וכמה נחשבה להם היראה עתה על הקודם. וכן בהא דמסיים הפסוק ויאמינו בה' ובמשה עבדו. אמר בזוהר הקדוש (מ"ז נ"ג פ"ג) וז"ל וכי עד השתא לא האמינו בה' והכתיב (שמי' ז) ויאמן העם ושמעו כי פקד ה' כו' והא תמו כל אינון גבורן דעבד להון במצרים אלא מהו ויאמינו ההוא מילא דאמר להון משה אל תיראו התיצבו וראו את ישועת ה'. וגם דברי הזוהר אינם מובנים כלל, במה מתורץ קושייתו דבמה נשתנה פסוק זה מכל דבריו של משה שהאמינו ורק בדברים אלו שאמר לישראל אל תיראו לא האמינו עד השתא:

והנראה לומר בזה דהנה במדרש תנחומא פרשה (אמור) וכן לך טו' ח"ל

בעוה"ז יש להם יצה"ר והם מתייראין מן העבירות לע"ל שאין יצה"ר ממה הן מתייראין הן מתייראין מן הטוב הצפון להם כמו שנאמר (הושע ז) ופחדו אל ה' ואל טובו. וגם דברים אלו צריך הסבר להבין הכוונה בזה. והכוונה בזה דהנה יש שני אופני יראה, אחד יראת העונש אשר אם יתבונן האדם מעשיו אשר לא טובים שעברו עליו וכמה גדל העונש אשר יגיע לו עבורם הלא ימלא יראה ופחד, וגם מי שלא חטא כשיתבונן בעצמו היאך טבעו עלול לחטא וכשיסיח דעתו משמירת גופו ילכד בפח היצר הטמון בלבו ימלא יראה, ויראה זו באה ע"י היצה"ר דאם לא היה היצה"ר בעולם הלא לא היה מקום ליראה זו כלל, ומציאת היצר גורם שימצא יראה זו, ויראה זו רחוקה מאד ממידת האהבה, דאהבה באה כשיתבונן האדם בחסדי ה' על ברואיו ואז לא יהיה לו יראה ורק כשיתבונן בעונשיו יתחדש לו בלבו יראה זו. ויראה זו יוכל להמצא גם מפני בו"ד דמי שהוא במקום גרודי חיות ולסטים ומפני מי שהוא חזק ממנו יחירא ממנו. ובח"י זו הוא בח"י מלאכה דהיינו התחדשות עונש שלא היה לו מקודם וכמאמר שהבאנו דפורעניות רשעים נקרא מלאכה. אמנם יש אופן אחר כשנקבע בלב האדם האמונה הגמורה במה שמבואר לעיל אשר בכל רגע השי"ת מהוה לכל העולם יש מאין ממש ואם לא יהיה מהוה אותם רגע אחד יהיו אפס ותוהו הלא אז ג"כ תפול עליו היראה והפחד. והוא כדמיק אדם שנפל בים וכא

אחד ומחזיקו בידו שלא יטבע ואם רק ירף ממנו מלהחזיקו הלא יטבע הלא אז יגיע לו האהבה להמחזיקו וגם היראה ממנו שניהם ביחד וכל מה שיחבונן בהטובה שזה עושה עמו כן תגדל עליו היראה והפחד ממנו. ויראה זו קשורה באהבה לא יפרדו. ועל בחינה זו אנו אומרים בשמ"ע ועל חיינו המסורים בדרך וכמ"ל. ויראה זו נקרא יראת ה' יען כי יראה זו מיוחדת רק מפני ה' ואין לה מקום מוצא מפני בו"ד. ויראה זו היא מבחינת שבת וכמו שנתבאר דשבת מורה על זה. ועל יראה זו באה ההבטחה ששיגו אותה כל ישראל לע"ל בימי המשיח. דער עתה הרי בחינה זו אינה נרגשת כחושי האדם והיא כעת רק בגדר אמונה ובהסח הדעת כרגע נשכחת מלב האדם ורק הצדיקים גמורים זוכים לה באמונתם הטהורה עד שנקבע בלבם ממש כמו הרגשה חושיית. אבל לע"ל יורגש בחוש לכולם כי הוא יתברך מהוה הכל בכל רגע וכי כל הברואים והעולמות והנמצאים נצרכים לטובו שיהיה מחזיקם ומזה יגיע להם הפחד. וזהו שאה"כ (הושע ג') אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דויד מלכם ופחדו אל ה' ואל טובו, ביאור הכתוב דיפחדו אל טובו אחרי שיהיה מורגש לכולם בחוש בחינה זו כי הם נצרכים לטובו בכל רגע כמ"ל. וזהו כוונת מדרש תנחומא הנ"ל דבעוה"ז שיש יצה"ר הם מתייראים מן העבירות וזהו יראה ראשונה הנ"ל אבל לע"ל שאין יצה"ר יקויים בהם ופחדו אל ה' ואל טובו. ויש עוד אופן שלישי והוא יראת הרוממות אשר בהתבוננו גדולתו יתברך תפול עליו אימה. ועל ג' בחינות אמרו בזוהר (הקדמה סוה"כ י"א ע"ג) יראה דאית לברנש למדחל מקמי מרי בגין דאיהו רב והוא יראת הרוממות, ושליט והוא יראת העונש, עיקרא ושרשי דכל עלמין דהוא מהוה לכל הנמצאים. ובאמת דכל האופנים נצרכים דלא כל העתים שוים להאדם להנצל מפחיו של היצר, ואם יכול לנצחו בהתבוננו מרוממותו יתברך מה טוב, ואם רואה שעדיין לא ניצל ממנו יתבונן בזה אשר גם עתה כרגע זו שרוצה לחטוא בה השי"ת מהוה אותו ואם לא יחזיק בידו הוא אפס ותוהו, ואם עוד לא נצחו יתבונן ביראת העונש. ולהג' בח"י הללו כיונו בכרכות (ד' ה') לעולם ירגיזו כו' לא נצחו יעסוק בתורה דעל ידה יגיע לרוממות, לא נצחו יקרא ק"ש, וזהו דה' אחד ואין לשום דבר מציאות בלתי. לא נצחו יזכיר לו יום המיתה והוא יראת

העונש:

רגע ה' יתברך ממציאיו א"כ הרי אין שום חילוק בין ים ליבשה ולא שייך לומר שיהיה ירא לילך בים יותר מן היבשה דהא גם היבשה קיומה רק מה שה' מקיימה בכל רגע, ורגע הראשונה איננה סיבה לקיומה ברגע השניה רק היא בריאה חדשה ואינו כטוח ביבשה יותר מבים, וגם אין לו להיות ירא מן החיות המזיקות כיון דכל כחה אינו בעצמה ובכל רגע היא בריה חדשה וא"כ אין לו לירוא מפניה ברגע העתידה מזה שידע איכותה ברגע הקודמת, וזהו שבימי משיה יתבטלו כל יראות החיצוניות וכמו שאמר הכתוב (ישעיה י"ז) וגר זאב עם כבש. וכן בים זכו לקריעת ים סוף אחר שהשרישו בלבם אמונה זו וביטלו מעל עצמם כל יראות חיצוניות וזהו שאמה"כ דבר אל בני יסעו, אמר להם שלא יהיה בלבם שום יראה מן הים, ועבור זה זכו שנקרע הים לפניהם וראו בחוש ועין בשר בחינה זו ונשתרש בלבם יראה זו, וזהו שאמר הזוהר דהך ויאמינו העם וכמשה היינו דהאמינו כמה דאמר להם משה אל תיראו התיצבו וראו ישועת ה' וכמו שנתבאר. וגם בעת יציאת מצרים איתא במדרש (שמו"ז פט"ז ג) דאמר משה לפני הקב"ה דהיאך יכולין ישראל לעשות הקרבן פסח הן יזכחו תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלום א"ל הקב"ה חייך אין ישראל יוצאין ממצרים עד שיזכחו ע"ז של מצרים לעיניהם. דעיי"ז שהשרישו בלבם אמונתם ביחודו ובטלו מעל עצמם היראה מהמצריים עבור זה זכו להגאל מהם. ורק דבלילה ראשונה של פסח עשו ישראל כן באמונת לבם ובשביעי של פסח זכו לראות אמונה זו בחוש ועין בשר.

יראה הראשונה כבר השיגו אותה במצרים כי ראו בחוש גודל גונושים שמעניש לעוברים על ציוויו, ובמצרים נתפרסם אצלם שני עיקרי האמונה והם ההשגחה על מעשה האדם והעונש להעוברים. אבל בים הגיענו להבחינה השניה שכתבנו וכולם ראו בחוש והגיעו אז בשעת מעשה להיראה שאנחנו מחכים לה לע"ל, דהרי הליכתם בים כודאי דנשתהה כמה שעות והלכו על המים וכדאיתא במדרש (ממנ"ד ט"ג) דשליש המים נקפא תחת רגליהם והלכו עליהם, ומצדיהם וגם למעלה על ראשיהם היו המים תלויים וכדאיתא באבות דר' נתן (סוף פליג) שהיה המים כמו כיפה עליהם, והשני"ת החזיק המים שיעמדו כמו נד ולא יפלו עליהם ואז ראו בעין בשר בחינה זו וכל מה שהתבוננו אז בחסדיו המרוכים כן נפל עליהם הפחד ואז נתקיים בהם ופחדו אל ה' ואל טובו, וזה שאמר המדרש ויראו העם את ה' עד כאן לא היו יראים את ה' הוא רומז למדת הרחמים ובמצרים לא הגיעו רק ליראת העונש אבל לא הגיעו להשיג יראתו בהתבוננות של מדת הרחמים וחסד, אבל בים הרגישו בחוש והגיעו לבחינת יראת ה' ובעת היותם בים טעמו כל ישראל בחוש היראה שיהיה לע"ל באחרית הימים הנקראת יראת ה' ביחוד יען שיראה זו מיוחדת רק לו לבדו ואין לזולתו כו'.

ובזה יתפרש ג"כ דברי הזוהר דמפרש הא דאמר ויאמינו בה' וכמשה דהאמינו במה דאמר להם אל תיראו. והכוונה דמי שכבר זכה והגיע ליראה זו ונשתרש בלבו האמונה עד שלא יפסק מלבו הרי שוב אין שום מקום אצלו ליראה חיצונית דהיאך יהיה ירא משום דבר אחר שנתברר לו דאין באותו דבר שום מציאות בעצמו ובכל

בית הלוי (פרשת בשלח):

בשעה שבא משה ואמר לישראל בחודש הזה אתם נגאלים אמרו לו היכן הוא אמר להם אם בא להביט במעשיכם אין אתם נגאלים אלא מדלג על ההרים מדלג על הקצים והחשבונות כו'. וע"כ העיקר היה לדון את מצריים על רשעתם ועולם הקשה שהכבידו על ישראל יותר מדי. ומכח מדת הדין ששלטה על המצריים צמח ישועה לישראל. ח"ל המדרש רבה (שמו"ט ט"ג) על פסוק החודש הזה לכם משל למלך שאמר לבניו הווי יודעין שאני דן דיני נפשות ומחייב הקריבו לי דורון שאם תעלו לפני לבימה אעבור אילוגין שלכם לאחרי. כך הקב"ה אמר לישראל כדיני נפשות

גם י"ל הענין דכשנתבונן בהנסיים שנעשו במצרים והנסיים שנעשו על הים הם מחולקים זה מזה הרבה וכאו בשני אופנים דבמצרים עיקר הנס היה ביאת המכה והעונש על המצריים שבאו עליהם המכות שלא כדרך הטבע ומה צמח ישועתן של ישראל. והטעם לזה כי לא היה בידם של ישראל זכות להגאל על ידו וכמאמר הכתוב (ישקאל טו) ואת עירום ועריה פירוש בלא זכות להגאל. וגם זמן הגאולה לא הגיע עדיין דבכרית בין הבתרים נאמר ת' שנה והם לא היו אלא רד"ו וכן מבואר במכילתא פרשת בא (ש"ס ג טו וע"י שמו"ר טו ד)

אני עוסק ומודיע אני לכם היאך אני חס עליכם ברחמים בדם פסח ובדם מילה ומכפר על נפשתיכם עכ"ל הרי דהעיקר וההתחלה היה העונש למצריים על רשעתם ומזה יצאה ממילא ישועה לישראל, וע"כ הזהיר אותם באותו הלילה (ס) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר דהוצרכו ישראל לשמירה שלא ישלוט בהם המשחית ולעסוק באותו לילה במצות מילה ופסח וכמאה"כ והיה הדם לכם לזכרון ולא יתן המשחית כו'. דכל הנסים המופתים שבמצריים היו מצד מדת הדין. ובזה נבין קצת טעם על שאמר לפרעה (שמו) ג) דרך שלשת ימים נלך במדבר ונעבוד את ה' דמשמעו לכאורה מובן מהרברים דאח"כ ישובו שנית למצרים לשיעבודם. גם כל דברי משה רבינו היו לפרעה בדרך בקשה נלכה נא דרך כו' ולכאורה אינו מובן למה הוצרך לבקש ממנו רשות, ולפי הנ"ל ניחא דעיקר

היציאה לא היה בזכותם והעיקר היה המשפט למצרים ומש"ה נתקיים בפרעה מאמר הכתוב (משל ג) אם ללצים הוא יליץ, והבא לטמא פותחין לו (יומא נ) וביקש ממנו רק דרך שלשת ימים ולעבוד את ה' למען הרבות פשעיו במרדו שלא יניח להם גם זאת המעט כדי שתוגמר בהמראתו חטאיו ותמלא סאתו ליפרע ממנו. ובזה מבואר היטב הפסוק שאמר משה (שמוס ס) למה הרעות לעם הזה ומאז באתי לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך והשיב לו עתה תראה אשר אעשה לפרעה ותיכות עתה תראה אינו מובן לפי המשך פשטות הפסוק. רק הענין דמשה התפלל דהקב"ה שלחו למען הצילם ועוד נתוסף עליהם ע"ז שיעבוד יותר היפוך כוונת השליחות והקב"ה השיב לו דזהו עיקר יסודו של הגאולה דכל מה שירכה פרעה לחטא ולהעז נגד דיבורו של הקב"ה ולהכביד עוד שיעבודו בזה יהיה הגאולה. חזה שאמר לו עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם, כלומר עתה שהוא מוסיף מרד על פשעיו תראה אשר אעשה לו ומזה יהיה כי ביד חזקה ישלחם לבסוף מארצו:

אבל בשביעי של פסח היה הכל להיפוך דעיקר הנס היה מה שנקרע הים לפני ישראל ונמצא דעיקר הנס היה לישועתן של ישראל, ומזה יצאה נקמה למצריים שרדפו אחריהם ונטבעו, והטביעה שלהם הרי לא היה בנס דכל מי שיהיה כתוך הים יטבע בו, רק הנס היה מצד החסד על ישראל ומזה יצאה נקמה למצריים וכמאה"כ (מגילת קמג י) ובחסדך תצמית אויבי, דבהחסד שתרבה עלי תהרוג לאויבי. והטעם דאז כבר היה בידם של ישראל זכות פסח ודם מילה. גם איתא במכילתא על פסוק (נשל ג) דבר אל כ"י ירסעו רבי אומר כדאי היא האמונה שהאמינו כי שאקרא להם הים שנאמר (ס) וישובו ויחנו לפני פי החירות כו'

כדאי היא האמונה שלא אמרו למשה היאך אנו יוצאין למדבר אלא האמינו כו', וכמו שאה"כ (ימ"ג ג) זכרתי לך חסד נעורין אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה. והיה בידם זכות שיזכו לעשות להם נסים לישועתן ונמצא דמצד מדת הרחמים שעל ישראל יצא עונש למצריים. ובזה יבואר הפסוק ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב. דימין בכל מקום רומז להנהגה במדת הרחמים וכן שם ה' רומז לזה. וקאמר דע"י מדת הרחמים שעשית עמדי להאדיר אותי בכח זהו בעצמו ששיכר להאויב, דהעונש למצרים הגיע ע"י ריבוי הרחמים שהיה על ישראל. הרי נתבאר הני שני חילוקים דבמצרים יצאה ישועה לישראל ע"י מה"ד שעל מצרים ועל הים יצא העונש למצרים ע"י מדת הרחמים שעל ישראל:

והנה לפי המושכל הראשון היה נראה אשר אם יתבונן האדם במדת הדין יש לפול עליו יראה. אבל בהתבוננו במדת הרחמים והחסד של הקב"ה יתעורר בלבו לאהבה לו יתברך שמו אבל יראה לכאורה לא שייך אז. אבל בים ראו גודל העונש שהגיע למצרים על ידי מדת והנהגת הרחמים והתבוננו שלא כמדת בשר ודם מדתו יתברך ואצלו הכל אחד ופועל רחמים בדין ודין ברחמים והבינו אשר גם בהתבונן במדת רחמים שייך יראה וכמאה"כ (מגילת ג) וגילו ברעדה ודרשו חז"ל (יומא ד) במקום גילה שם תהא רעדה, חזה המשך הפסוק ויושע ה' את ישראל התחיל הפסוק לספר הכל כסדר, דבהתחלה היה העיקר הישועה לישראל ושוב וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצריים דמישועתן יצאה עונש גדול שעשה ה' (הרומז לרחמים) למצריים ויראו העם את ה' דעד עכשיו במצרים לא ידעו מזה אבל מכאן ואילך היו יראים את ה':

ויראו העם את ה' ויאמינו בה'... התנאי הראשון של השלימות היא היראה. ולא ייתכן קיום המצוות שבין אדם לחברו אם הן מבוססות על עקרונות אנושיים בלבד, ואינן קשורות באמונה באלוקים וביראת ה' שהורה. כל הנימוקים השכליים וההגיוניים-אנושיים מתבטלים ברגע שהם נתקלים בנסיונות המציאות, ומתנפצים מול צור הסלע הקשה של היצרים והתאוות. יראת אלוקים לבדה היא הגורם שבכוחו לעצור את האדם ולרסן את יצריו ותאוותיו. ולא עדי, אלא אף לעצם האמונה משמשת היראה גורם עיקרי. אין יציבות ותוקף לאמונה מבלי היראה, ולכן כתוב: "ויראו העם את ה' ויאמינו בה'". היראה קודמת לאמונה, בלי היראה עלולה האמונה להשתבש ולהסתלף לפי נטיות רוחו ורצונותיו ולקבל צורות שונות. רק יראת אלוקים משמשת מצפן לכוון את האמונה לאפיקיה הטהורים.